

Z osady Velká Jizera se dočkalo dnešních dnů jen jediné stavení, bývalá nová škola, otevřená v roce 1938. Po druhé světové válce objekt využívali wopisté, ale ti zde působili jen několik let, protože neměli prostředky k udržování přístupové komunikace. Po nich v budově od počátku sedmdesátých let „hospodařili“ lesníci. Sloužila jim i pro ustájení koní a zdevastovali ji tak, že nadlesnictví začalo uvažovat o jejím zboření. Tehdy zasáhl pan Boratyński, který tvrdil, že stavení nutně potřebuje k zajištění lesních prací. *Provedl též selekci „nájemců“, největším opilcům a vandálům poděkoval za spolupráci, zbylé dokázal motivovat a přesvědčit, aby provizorně zabezpečili to, co se ještě dalo zachránit* (Polańska, 2013).

Na počátky existence dnes už zavedené turistické chaty vzpomíná paní Wiesława Polańska: *Na jaře 1985 jsme se vydali na dálkovou túru organizovanou oddílem PTTK Celwiskoza, která vedla po celém hlavním hřebtu Krkonoš. Odjela jsem o den dřív, abych se z Czerniawy Zdroje dostala podél hranice do Szklarské Poręby. Šla jsem lesem, žlutá ani zelená cesta tehdy ještě neexistovaly. Na Velké Jizerské louce mne chytli wopisté a odvezli gazíkem na strážnici ve Świeradowě Zdroji. Velitel směny se divil, že jsem za celých 8 hodin nepotkala žádnou stráž, a za ten výlet mne pokáral (bylo to v době kolem vyhlášení výjimečného stavu). Po návratu do Zieloné Góry jsem se vydala znovu na Velkou Jizerskou louku, abych si obhlédla chatu, kterou jsem si pamatovala z jarní návštěvy. Spala jsem v hotelu PTTK ve středu Świeradowa Zdroje. Rychle jsme se domluvili s nadlesnictvím a prostřednictvím a ve spolupráci se zelenohorskou mládežnickou cestovní kanceláří Almatour jsme se pustili do přeměny chátrající budovy na studentskou ubytovnu, nazvanou Chatka Górzystów. V první skupině byli kromě mne ještě Marek Czaplinski, Pawel Linka, vzpomenout je možno i Jasia Mejzę, Henia Rybackého ad.*

Po podepsání smlouvy s nadlesnictvím v ní od jara 1987 jako první „správcovali“ absolventi zelenohorské vyšší inženýrské školy Lucyna a Jerzy Bizunowiczovi z Lubska. Celá hlavní místnost i vedlejší prostory byly plně koňského hnoje, který bylo třeba vykydat (podobně jako u Ginzelova Hnojového domu na Jizerce). Pak bylo nutné vyměnit brídlici na střeše za plech, aby dovnitř nezatékalo. Noví správci měli být placeni Almatourem, ale žádnou mzdu nedostávali. Na podzim 1988 těhotná Lucyna na půl roku chatu opustila a na jaře se vrátila s tříměsíčním Maciejem. Z iniciativy manželů byla modře označena cesta vedoucí kolem. Turistů bylo málo, a když pár čekal druhé dítě, dospěli oba k závěru, že už takto žít nemohou, a na podzim 1992 odešli. Na nový život v civilizaci si nejhůř zvykal malý Maciej, který se třeba divil, že žárovka se nezhasíná sfouknutím.

V chatě zůstal Tomasz Kozłowski, který zde už dříve pomáhal. Mezitím Almatour prošel ekonomickou transformací, celostátní organizace se změnila na regionální a její vedení muselo začít přemýšlet, co udělat, aby Chatka Górzystów byla vydělečná. Nelíbil se mu „hippiesovský“ způsob života správce ani neutěšený stav objektu, a tak Kozłowského na podzim 1994 propustilo.

Na jeho místo nastoupil Darek Cęglowski. Jenže ani jemu Almatour nic neplatil, dokonce ani nehradil nájem nadlesnictví a neřinancoval údržbu. Nový správce stačil natřít plechovou střechu, impregnovat dřevěné obložení chaty a částečně zařídit vnitřek. Poté vyhrál konkurz na správce chaty Bacówka na Rycerzowej v Beskydech a po přestěhování tam dlouho působil.

Učila jsem tou dobou v Świebodzině, asi 40 km od Zieloné Góry. Darka Cęglowského jsem znala, protože jsme jezdili s dětmi do Jizerek na školní výlety. V říjnu 1996 se mě zeptal, jestli nechci nastoupit na jeho místo. Vzala jsem si 14 dní na rozmyšlenou a nakonec jsem se rozhodla to vyzkoušet. Zpočátku jsem se o chatu starala s tatínkem, který ale roku 1998 zemřel. Smlouvu o pronájmu jsem podepsala ještě s Almatourem, ale protože ten stále dlužil za nájem, ukončilo s ním nadlesnictví spolupráci. Od té doby máme smluvní vztah přímo s nadlesnictvím. V roce 2003 se sem přijel rekreovat Sławomir Polański, seznámili jsme se blíže, brzy nato se vzali a od té doby zde správíme spolu. Máme dvě děti: Zuzanku (nar. 2004) a Michala (nar. 2007). Největším problémem pro nás představuje 14 km vzdálená škola. Ale jinak se nám zde líbí a chatu se snažíme postupně zvelebovat.

Zde vzpomínky „paní správce“, sepsané roku 2011, končí. Polaňští chatu i v následujících letech postupně vylepšovali, takže dnes už poskytuje poměrně slušný standard turistické ubytovny. Samozřejmě zůstává ještě udělat hodně práce, ale ta, jak známo, při údržbě domu nikdy nekončí.

V sobotu 7. září 2013 se ve Velké Jizeře konalo symbolické zahájení školního roku v rámci oslav 75. výročí zahájení výuky v nové budově.

Přítomni byli i bývalí obyvatelé Velké Jizery Günther Möhwald a Hubert Kraus z čp. 210. Tato akce zapadla do aktivit správců, kteří se také zajímali o historii místa, sbírali dobové materiály a zaznamenávali vzpomínky pamětníků. Manželství Polańských se později ale bohužel rozpadlo a paní Wiesława se přestěhovala do Świeradowa Zdroje. Odtud stále řídí chatu, která se už nesmazatelně vryla do mysli turistů a stala se pevným bodem na jejich cestách Jizerskými horami. Stejně tak nezapomenutelné a populární jsou její nalešníci s jagodami – lívance s borůvkami.

Zázemí Chatky Górzystów. (9. 5. 2010, foto R. Karpaš)

Klidná podvečerní nálada už bez davu turistů. (14. 6. 2022, foto R. Karpaš)

Interiér Chatky se za léta příliš nezměnil. (23. 7. 2012, foto R. Karpaš)

Auta upravená pro zimu na Velké Jizeře. (13. 5. 2021, foto R. Karpaš)

Most přes Jagnięcy Potok. Ještě na počátku 21. století po něm mohly projet i automobily. Když se mostovka propadla, začal se využívat brod pár desítek metrů pro proud. Nový most byl postaven jen pro pěší a obchvat přes brod zatarasily kameny. (9. 5. 2010, 2. 8. 2011, foto R. Karpaš)

Stacja Turystyczna Orle

Významnou událostí v rozvoji turistického ruchu bylo zprovoznění chaty v Orle. V roce 1992 si Stanisław Kornafel pronajal od Státních lesů (Lasz Państwowe) napůl zchátralou budovu bývalé myslivny a později odkoupil opuštěné kasárny po pohraniční stráž. Rekonstrukce budovy probíhala velmi pomalu, protože objekt se nacházel ve fatálním technickém stavu a turistický ruch byl během prvních let provozu chaty ještě malý. Stacja Turystyczna však významně přispěla k turistickému zpřístupnění polských Izerských hor. Osada se dočkala i řady stálých obyvatel, kteří postupem času začali společně se správci objektů podnikat různé iniciativy zaměřené na rozvoj cestovního ruchu.

V roce 2000 tak bylo založeno Towarzystwo Izerskie (Jizerská společnost) se sídlem v Orle. Ve spolupráci se spřízněnými organizacemi pořádá např. zimní retroběh na lyžích, letní jízdy na historických kolech a další sportovní akce. Pravidelně hostí účastníky Astronomických dnů.

Komplex disponuje asi 60 lůžky různé kategorie. V roce 2013 byl bývalý domek sklářů zrekonstruován na Hotýlek nad potokem Kamionek. V přízemí najdeme vlastivědnou expozici.

Hlavní budova turistické stanice v Orle. (24. 7. 2021, foto R. Karpaš)

V domě naproti kasárnám byla instalována výstava historického skla Marka Kordasiewiczze se zaměřením na techniku milefiori (→122). Před nedávnem se expozice změnila a nyní zahrnuje také mineralogii a památky na dávnou osadu Orle. Snímek zachytil expozici při setkání astronomů. (17. 7. 2010, 6. 10. 2022, foto R. Karpaš)

Interiér turistické stanice v Orle – samoobslužná restaurace (za pultem Stanisław Kornafel) a chodba s výstavkou historických dokumentů. (10. 5. 2008, foto R. Karpaš)

